

УДК: 658.14.17

СТАН ТА ДІАГНОСТИКА НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Н.В. ЧАЛЕНКО, Д.І. КОВАЛЕНКО

Київський національний університет технологій та дизайну

У статті відображено основні тенденції фінансових результатів діяльності підприємств України в умовах кризи. Розкрито сутність та необхідність своєчасної діагностики ознак неплатоспроможності підприємств. Представлений алгоритм оцінки рівня неплатоспроможності підприємств. Визначені напрями забезпечення платоспроможності підприємств

Постановка проблеми

Нині в Україні спостерігається стійка тенденція до збільшення кількості фінансово неспроможних підприємств. Більшість науковців пов'язують це явище з наростанням фінансової кризи, яка загострює внутрішні протиріччя в українській економіці.

Безумовно, світова криза як зовнішній чинник позначилася на українській економіці, спровокувавши проблеми, що виштовхнули країну на передостанній щабель рейтингу (конкурентоспроможність підприємств – 56-те місце, у щорічному рейтингу конкурентоспроможності країн світу (World Competitiveness Yearbook)) [1].

Аналіз останніх досліджень свідчить, що дослідженню процесів поширення кризових явищ в Україні, вивченню основних наслідків фінансової кризи присвячена значна кількість наукових публікацій. В наукових працях А.Грязнової, О.Василика, С. Мочерного, Я.Жаліла, О. Бабаніна, Я. Белінської та ін. висвітлені питання сутності фінансової нестабільності та фінансової кризи, а також їх особливості та причини в Україні.

На практиці з кризою, як правило, ідентифікується загроза неплатоспроможності та банкрутства підприємства, діяльність його в неприбутковій зоні або брак у фірми потенціалу для успішного функціонування. З позиції фінансового менеджменту кризовий стан підприємства полягає в його неспроможності здійснювати фінансове забезпечення поточної виробничої діяльності. Фінансову кризу на підприємстві характеризують за трьома параметрами: джерела (фактори) виникнення; вид кризи; стадія розвитку кризи. Ідентифікація вказаних ознак уможливує правильне визначення діагнозу фінансової неспроможності підприємства [2].

Постановка завдання

Автори цієї статті ставлять за мету визначити тенденції фінансових результатів діяльності підприємств та розкрити необхідність своєчасної діагностики основних ознак їх неплатоспроможності.

Об'єкти та методи дослідження

Фінансово-економічна криза суттєво погіршила фінансові результати українських підприємств (рис.1). Представлені дані свідчать, що за період 2001–2007рр. фінансові результати підприємств України стрімко зростали. Проте у 2008 році ситуація значно погіршилась і фінансові результати мають чітко виражену тенденцію до зниження. Причиною цьому є як зменшення загальної суми отриманого прибутку, так і зростання збитковості підприємств.

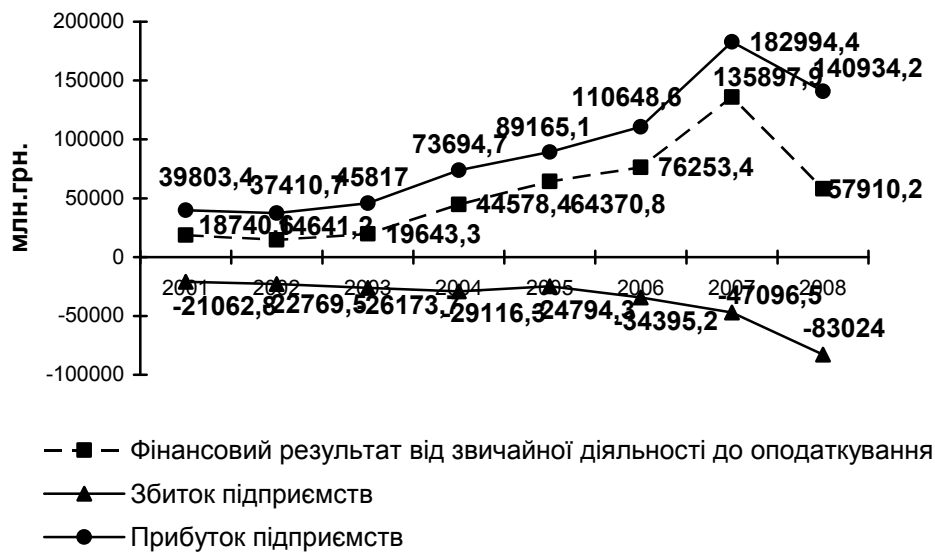

Рис.1. Фінансові результати діяльності підприємств у 2001–2008 рр.
(за даними Держкомстату України [3])

Аналізуючи динаміку фінансових результатів діяльності підприємств України (табл.1) слід зазначити, що середній темп зростання фінансових результатів від звичайної діяльності до оподаткування за 2001–2007 становить 139,12%. За цей же період збиток та прибуток підприємств в середньому зростали на 14,35% та 28,9%.

Таблиця 1. Динаміка фінансових результатів діяльності підприємств

Рік	Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування		Збиток підприємства		Прибуток підприємств	
	тис.грн.	темп зростання, %	тис.грн.	темп зростання, %	тис.грн.	темп зростання, %
2001	18740,6	*	-21062,8	*	39803,4	*
2002	14641,2	78,13	-22769,5	108,10	37410,7	93,99
2003	19643,3	134,16	-26173,7	114,95	45817	122,47
2004	44578,4	226,94	-29116,3	111,24	73694,7	160,85
2005	64370,8	144,40	-24794,3	85,16	89165,1	120,99
2006	76253,4	118,46	-34395,2	138,72	110648,6	124,09
2007	135897,9	178,22	-47096,5	136,93	182994,4	165,38
2008	57910,2	42,61	-83024	176,28	140934,2	77,02

На кінець 2008 р. фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування зменшився порівняно з минулим роком більш ніж вдвічі та склав 57,9 млрд. грн.. (у 2007 р. – 135,9 млрд. грн..). При цьому, прибутки прибуткових підприємств скоротилися на 23 % з 183 млрд. грн.. до 140,9 млрд. грн., а збитки, навпаки, збільшилися майже удвічі – з 47 млрд грн у 2007 р. до 83 млрд грн у 2008 році.

Отримані дані свідчать, що швидкість зростання збитку в 2008 році більш ніж удвічі перевищує зменшення прибутку. Більшість дослідників вважають, що дана ситуація є, насамперед, наслідком фінансової кризи.

Проте, характерним для всіх періодів є майже стабільне співвідношення підприємств, що працюють у прибуток і в збиток. Збитково працювали від 38,8% до 32,5% підприємств і їхня кількість зменшувалася до 2008 року. Відповідно, доля прибуткових підприємств збільшувалася (рис.2).

Рис.2. Частка прибуткових та збиткових підприємств України в 2001–2008 рр.
(за даними Держкомстату України [3])

Наслідком незадовільного фінансового стану більшості вітчизняних підприємств стало катастрофічне збільшення їхньої кредиторської та дебіторської заборгованості (табл.2). Дебіторська заборгованість має значну питому вагу в складі поточних активів і впливає на фінансовий стан підприємства.

Таблиця 2. Дебіторська та кредиторська заборгованість (млн. грн.) [4]

Показники	2000 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.
Дебіторська заборгованість	211998,1	400203,8	421820,6	534038,3	726514,6
Темп приросту, %		88,78	5,40	26,60	36,04
Кредиторська заборгованість	305134,6	513556,7	545105,9	661755,9	858963,1
Темп приросту, %		68,30	6,14	21,40	29,80

В 2008 році Держкомстат України не фіксував дебіторську та кредиторську заборгованість, проте результати досліджень інституту стратегічних досліджень свідчать про збільшення дебіторської заборгованості та кількості безнадійних платежів, що стало наслідком погіршення фінансового стану та банкрутств контрагентів [5, 6].

Сьогодні загострилася проблема неплатоспроможності багатьох вітчизняних підприємств. Неплатоспроможність одного підприємства позначається на неплатоспроможності інших, а це безпосередньо впливає на статки та платоспроможність працівників та пересічних громадян.

Аналізуючи узагальнену структуру балансів українських підприємств необхідно зазначити, що поточні зобов'язання можуть бути повністю погашені за рахунок оборотних активів, про що свідчить значення коефіцієнту покриття.

Орієнтовне значення цього показника встановлене на рівні 2 [7]. Це є свідченням, що у разі повного задоволення вимог стосовно поточних зобов'язань, підприємства можуть втратити можливість ефективно здійснювати свою діяльність.

Отримані коефіцієнти відображають відсутність оборотних активів, що фінансуються за рахунок власних оборотних засобів (табл.3).

Таблиця 3. Складові балансу та показники платоспроможності підприємств

Показники	2005	2006	2007	на 1 жовтня 2008
Оборотні активи	700719,2	899824	1226964	1099621
Поточні зобов'язання	626596,3	774536,9	1021608	917834,8
Власний капітал	673005,7	801894,9	1050603	882421,2
Необоротні активи	770183	932711,8	1253812	1063722
Коефіцієнт покриття	1,12	1,16	1,20	1,20
Коефіцієнт забезпечення власними оборотними засобами	-0,14	-0,15	-0,17	-0,16

Таким чином, українські підприємства і до нинішньої фінансової кризи знаходились в незадовільному фінансовому стані.

За значеннями коефіцієнтів покриття та забезпечення власними оборотними засобами до 1 жовтня 2008 року фінансовий стан підприємств визначається як критично неплатоспроможний і сьогодні шукати причини у фінансовій кризі недоцільно і запізно.

Якщо підприємство в аналізованому періоді є платоспроможним, не варто заспокоюватись. Підприємство може бути платоспроможним на звітну дату, але втратити її в майбутньому.

Окрім загальноприйнятих підходів доцільно використовувати діагностичні моделі вірогідності затримки платежів, зокрема Конана та Гольдера.

Послідовність виявлення ознак неплатоспроможності підприємства можна представити у вигляді наступного алгоритму (рис.3).

Представлений алгоритм узагальнює підходи оцінки фінансового-господарського стану підприємств на предмет наявності ознак приховуваного, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства; своєчасного виявлення формування незадовільної структури балансу для здійснення випереджувальних заходів щодо запобігання банкрутству; здійснення аналізу для виявлення резервів підвищення ефективності виробництва та відновлення платоспроможності підприємств шляхом їх санації.

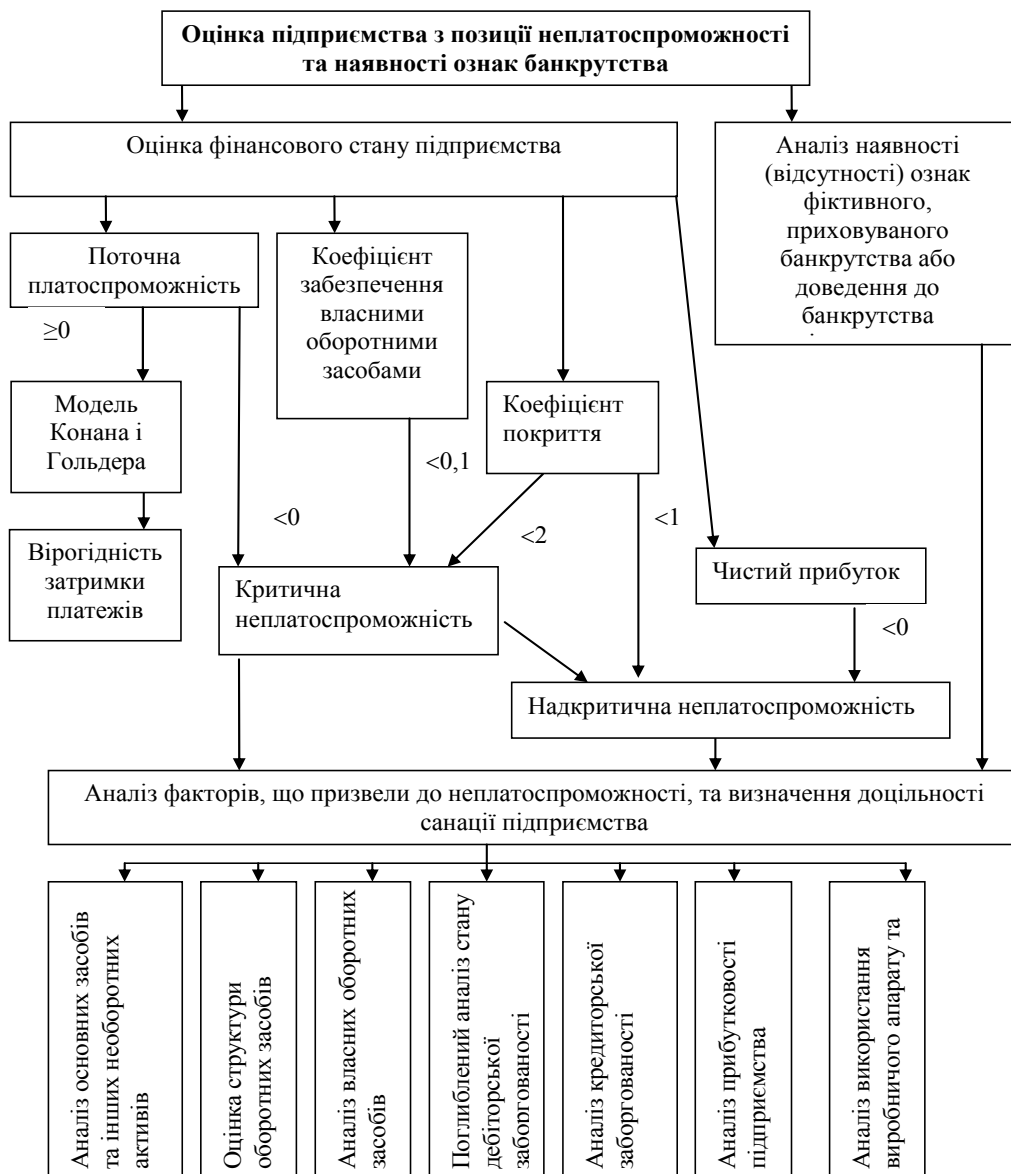

Рис. 3. Алгоритм виявлення ознак та оцінки рівня неплатоспроможності підприємства

За результатами проведення аналізу визначається:

- оцінка фінансово-господарської діяльності підприємства, структура його балансу (задовільно чи незадовільно) та обґрунтованість віднесення його до складу неплатоспроможних підприємств;
- тенденції щодо динаміки основних показників ефективності діяльності підприємства;
- можливість використання санаційних процедур для поліпшення фінансово-господарського стану підприємства та виведення його з неплатоспроможного стану.

При наявності ознак неплатоспроможності, необхідно визначити її рівень і прийняти рішення щодо санації або ліквідації підприємства-боржника.

Щоб уникнути ризик неплатоспроможності доцільно реалізувати відповідні напрями управління платоспроможністю підприємства (табл. 4).

Таблиця 4. Напрями забезпечення платоспроможності підприємства

Показник оцінки рівня неплатоспроможності	Напрями покращення платоспроможності
Коефіцієнт покриття	1. Зростання оборотних активів
	2. Зменшення поточної заборгованості
	3. Випередження зростання оборотних активів зростання поточної заборгованості
	4. Випередження зниження поточної заборгованості зменшенню оборотних активів
Коефіцієнт забезпечення власними оборотними засобами	1. Збільшення власного капіталу (насамперед, за рахунок зростання прибутку (зменшення збитків))
	2. Збільшення статутного капіталу
	3. Зменшення величини необоротних активів (зокрема шляхом переведення частини необоротних активів в оборотні).
	4. Підвищення ліквідності активів

Висновки

Своєчасне виявлення ризику неплатоспроможності дозволяє щонайменше планомірно управляти ліквідністю підприємства, оскільки це найчастіше дозволяє запобігти тимчасовій, а іноді й досить тривалій неплатоспроможності. Гнучке та оперативне планування дозволяє координувати боргові зобов'язання та грошові надходження підприємства.

Звичайно, узагальнювати отримані висновки стосовно кожного підприємства недоцільно. Отримані результати характеризують фінансово-економічну ситуацію в цілому в Україні. Досліджувати потрібно кожне підприємство окремо та виявляти причини та наслідки фінансової кризи в конкретних умовах. Для цього необхідно регулярно здійснювати аналіз фінансового стану та завчасно виявляти ознаки неплатоспроможності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дзеркало тижня/ гроші, №19 (747).
2. Поддєрьогіна А.М. Фінанси підприємств: Підручник 2-е вид. – К.: КНЕУ, –1999.
3. www.ukrstat.gov.ua
4. Статистичний щорічник України за 2007 рік.
5. Жаліло Я. А., Бабанін О. С., Белінська Я. В. та ін. Економічна криза в Україні: виміри, ризику, перспективи. – К.: НІСД, – 2009. – 142 с.
6. Жаліло Я.А., Бабанін О.С., Белінська Я.В. та ін. Динаміка зростання та ризику нестабільності економіки України у 2008 році. – К.: НІСД, – 2008. – 108 с.
7. Бутинця Ф.Ф. Економічний аналіз: Облік і аудит, – Житомир: Рута, – 2003.

Надійшла 22.09.2009